

інструментів у фінансовій звітності. У світовій практиці використовується значно ширший набір інструментів хеджування валютних ризиків, зокрема гібридні контракти, вбудовані похідні інструменти тощо.

Отже, розвиток зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств потребує подальшої інтеграції і уніфікації міжнародних і національних стандартів бухгалтерського обліку операцій підприємств в іноземній валюті.

1. Волкова І.А. Розрахунки іноземною валютою та їх облік в зовнішньоекономічній діяльності підприємств України [Текст] / І.А. Волкова, Б.І. Іванюк // Сталій розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 7. – С.184–187. 2. Волкова І.А. Щодо питання обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти в умовах глобалізації економіки України [Електронний ресурс] / І.А. Волкова // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vviem/2011_2/8.pdf 3. Рязанова Н.О. Проблеми обліку хеджування валютних ризиків [Електронний ресурс] / Н.О. Рязанова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2011. – № 8 (162). – Ч.1. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2011_8_1/Rjazonova.pdf 4. Фінансові інструменти: подання: міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/320304/file/IAS%2032.pdf> 5. Вплив змін валютних курсів: міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/320294/file/IAS%2021.pdf> 6. Вплив змін валютних курсів: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21, затверджений наказом МФУ від 10.08.2000 р. № 193, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0515-00> 7. Левицька С.О. Облік і аудит операцій в іноземній валюті: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 [Текст] / С.О. Левицька; Терноп. акад. народ. госп-ва. – Т., 2000. – 16 с. 8. Фінансові інструменти: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13, затверджений наказом МФУ від 30.11.2001 р. № 559, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> 9. Фінансові інструменти: визнання та оцінка: міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/320309/file/IAS%2039.pdf> 10. Фінансові інструменти: міжнародний стандарт фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/320322/file/IFRS%2009.pdf>

УДК 657

О.О. Височан

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра обліку та аналізу

ФІНАНСУВАННЯ ВИТРАТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ФІНАНСОВО-ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ

© Височан О.О., 2012

Розглянуто основні джерела фінансування витрат інноваційної діяльності, запропоновано методику відображення в обліку фінансування витрат інноваційної діяльності.

The main sources of financing costs of innovation, proposed method of recording the financing costs of innovation.

Постановка проблеми. Сьогодні перед керівництвом підприємств постають завдання швидкого оновлення продукції і технологій в умовах гострої конкуренції на ринку та підвищеного підприємницького ризику. Нові види продукції, технології поповнюють товарний асортимент

підприємства і дають йому можливість конкурувати з продукцією інших товаровиробників. Правильне та раціональне відображення в обліку та звітності інноваційних витрат дасть змогу отримувати інформацію про їх структуру, склад та обсяги, що, своєю чергою, є надзвичайно актуальним для керівництва під час прийняття управлінських рішень стосовно розроблення та фінансування нових інноваційних проектів. Оскільки для розроблення будь-якого інноваційного проекту необхідне фінансування, важливим аспектом є відображення в обліку джерел фінансування з метою контролю за їх наявністю та використанням.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у дослідження проблем обліку інноваційної діяльності та її фінансування зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти: В.В. Бабич, В.В. Бистрова, О.С. Бородкін, Ф.Ф. Бутинець, М.О. Воронова, Л. Гнилицька, М. Долішній, А. Сфремов, О. Заремба, І. Жураковська, О.В. Кантаєва, М.Д. Корінько, Я.Д. Крупка, Ю.А. Кузьмінський, В.О. Озеран, А. Пустовит, М. Пушкар, М.Л. П'ятов, В.С. Ржаніцина, Є.І. Свідерський, В. Стадник та ін. Попри, безперечно, істотний внесок вищевказаних авторів в усунення невизначеностей в обліку витрат, які визнаються в процесі інноваційної діяльності, низка організаційно-методичних аспектів їх фінансування потребує конкретизації та уточнення.

Цілі статті. Метою дослідження є вивчення і узагальнення підходів до відображення в обліку джерел фінансування витрат на здійснення підприємством інноваційної діяльності.

Для виконання цієї мети поставлено такі завдання:

- навести перелік основних джерел фінансування витрат інноваційної діяльності;
- висвітлити основні варіанти відображення фінансування витрат інноваційної діяльності на рахунках бухгалтерського обліку;
- запропонувати методику відображення фінансування витрат інноваційної діяльності в обліку, ґрунтуючись на власних дослідженнях та міжнародному досвіді вирішення цієї проблеми.

Основний матеріал дослідження. Розглядаючи механізм фінансування в системі координат “суб’єкт-об’єкт-предмет”, зазначимо, що об’єктом фінансування є підприємство як бізнес-одиниця, предметом – процес підготовки та освоєння виробництва нової продукції, а суб’єктом – особи (як фізичні, так і юридичні), які забезпечують потреби підприємства у фінансових ресурсах: акціонери, кредитори, держава тощо.

Типовим прикладом підміни понять “суб’єкт” та “об’єкт” у системі фінансування є таке твердження: “як суб’єкти фінансування виступають самостійні підприємства, інноваційні підприємства, інтегровані фінансово-промислові структури, територіальні органи управління, нарешті, приватні особи. Всі вони тією чи іншою мірою беруть участь у відтворювальному процесі й формують кінцевий суспільний продукт”.

Саме підприємство – розробник нової продукції може забезпечувати цей процес ресурсами у формі самофінансування, одночасно виступаючи як суб’єктом, так і об’єктом фінансування. Джерелом таких ресурсів стає прибуток та амортизаційні відрахування. Звернемо увагу на те, що слід розмежовувати поняття “форма” та “джерела” фінансування. Погоджуємось з позицією Д.І. Олійника, який вважає, що формами фінансового забезпечення є самофінансування, кредитування та державне фінансування, а інструментами фінансового забезпечення – склад і структура його джерел.

Однак розширимо номенклатуру форм фінансування, виділивши окремо залучене, яке не можна вважати самофінансуванням як через специфіку механізму його здійснення, так і через відмінності у суб’єктах залучення ресурсів (табл. 1).

Власні та залучені джерела фінансування витрат на підготовку та освоєння виробництва нової продукції мають довгостроковий характер, оскільки чітко не встановлено термін їх використання, тоді як позикові джерела можуть належати як до довго-, так і до короткострокових. Чинним Планом рахунків для обліку власних і залучених джерел фінансування передбачено рахунки класу 4 “Власний капітал та забезпечення зобов’язань”, для довгострокових позикових джерел класу 5 “Довгострокові зобов’язання”, для короткострокових позикових джерел – класу 6 “Поточні зобов’язання”.

Можливі форми, джерела та суб'єкти фінансування процесу підготовки та освоєння виробництва нової продукції

Форми	Джерела	Суб'єкти	Інтереси суб'єктів
Самофінансування	Прибуток, амортизаційні відрахування	Підприємство – розробник нової продукції	Забезпечення розширеного відтворення за допомогою випуску та подальшої реалізації нової конкурентоспроможної продукції
Державне	Надходження з державного та/або місцевих бюджетів, позабюджетних фондів	Держава	Сприяння розробленню суспільно необхідного продукту
Позикове	Банківські кредити, облігаційні позики, позики небанківських установ, вклади лізингодавців	Банки, власники облігацій, небанківські установи, лізингодавці	Отримання фінансового або інвестиційного доходу
Залучене	Надходження від емісії акцій, внески до статутного капіталу	Акціонери, засновники	Придбання частки у підприємстві та отримання дивідендів

Як бачимо, позикові джерела фінансування в бухгалтерському обліку ототожнено із зобов'язаннями, під якими П(С)БО 2 “Баланс” розуміє заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди. Водночас власні та залучені джерела фінансування формують поняття власного капіталу підприємства.

Оскільки для ведення бухгалтерського обліку фінансових результатів в Україні використовують метод нарахувань, за яким доходи визнаються в періоді, коли їх отримано, незалежно від фактичного надходження грошових коштів або іншого майна чи майнових прав, а витрати – в періоді їх здійснення, незалежно від часу фактичної сплати грошових коштів і форми такої сплати, унеможливлене існування в обліку поняття “недофінансування” в класичному його розумінні. Будь-які витрати підприємства мають джерело їх покриття – це впливає з подвійності облікових записів. Однак далеко не всі витрати забезпечені грошовими коштами й далеко не всі грошові кошти можна використати для покриття конкретних витрат через законодавчі обмеження і необхідність підтримання фінансової стійкості суб'єкта господарювання. Перший фактор зазвичай стосується активів, цільовий характер використання яких встановлюється нормативно, другий – зводиться до правила “операційна діяльність фінансується за рахунок поточних зобов'язань, інвестиційна – за рахунок довгострокових пасивів”. Дотримання його убезпечить підприємство від вилучення коштів з обороту та різкого зростання короткострокової кредиторської заборгованості.

Оскільки підготовка та освоєння виробництва є не лише тривалим, а й високоризиковим процесом, ймовірність успішного завершення якого достатньо низька, його фінансування за рахунок короткострокових засобів (товарний кредит, емісія короткострокових векселів, короткострокові позики банків тощо) малоефективне й спричиняє низку негативних явищ для самого підприємства – погіршення платоспроможності, підвищення суми боргових зобов'язань, зниження ділової активності, кризи партнерських відносин тощо. Саме тому поняття недофінансування стосовно підготовки та освоєння виробництва нової продукції означає наявність витрат, не профінансованих за рахунок власних, залучених та довгострокових позикових засобів. Очевидно, що ідеальним співвідношенням після завершення проекту підготовки та освоєння виробництва нової продукції буде таке (1.1):

$$ВПіОВНП = ДФ_6 + ДФ_3 + ДФ_{он}, \quad (1.1)$$

де *ВПіОВНП* – сукупні витрати на підготовку і освоєння виробництва нової продукції упродовж всього часу здійснення проекту; $ДФ_6$ – сума власних джерел фінансування проекту; $ДФ_3$ – сума залучених джерел фінансування проекту; $ДФ_{он}$ – сума довгострокових позикових джерел фінансування проекту.

Рівність (1.1) дотримується дуже рідко. Трапляються випадки, коли підприємство-інноватор залучило коштів більше, аніж необхідно для реалізації проекту, однак найчастішою є ситуація, коли спостерігається дефіцит джерел довгострокового фінансування витрат на підготовку та освоєння виробництва нової продукції.

Встановлення оптимального співвідношення усіх трьох доданків рівняння є першочерговим завданням фінансового та проект-менеджера підприємства. Оперативну інформацію про фактичний стан речей вони повинні отримувати із системи бухгалтерського обліку. За сучасної методології ведення обліку це практично неможливо, оскільки прямі проведення, які пов'язували б витрати підприємства з джерелами їх покриття, майже відсутні. Для того, щоб менеджер міг відзвітувати перед керівництвом про обсяги та співвідношення між різними джерелами фінансування інноваційної діяльності протягом звітного періоду, він повинен здійснити всі необхідні підрахунки самотужки, а бухгалтер змушений коригувати залишки та обороти на відповідних субрахунках. Зв'язок між окремими виконавцями втрачається, інформаційна функція бухгалтерського обліку не виконується, обсяг робіт збільшується, невмотивовано завищуючи вартість здобутої інформації.

Для розв'язання окресленої проблеми здійснимо її декомпозицію, розділивши на дві взаємопов'язані задачі:

1. Як визначити обсяг фінансування, використаного на підготовку та освоєння виробництва нової продукції, та його залишок на конкретний період часу?

2. Як встановити частку власних, залучених та позикових засобів у загальній структурі довгострокових джерел фінансування витрат на підготовку та освоєння виробництва нової продукції?

Спрощена схема процесу фінансування витрат на підготовку та освоєння виробництва нової продукції у зіставленні з обліковими наслідками кожного етапу наведена на рис. 1.

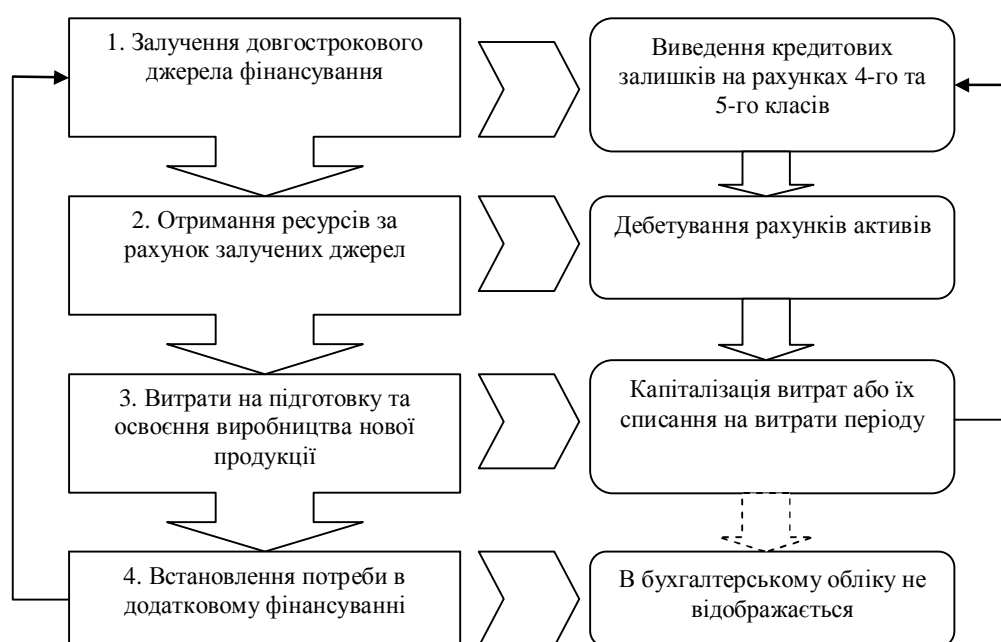

Рис. 1. Процес фінансування витрат на підготовку та освоєння виробництва нової продукції з погляду фінансів та бухгалтерського обліку

Як бачимо з рис. 1, зв'язок між витратами на підготовку та освоєння виробництва нової продукції та джерелами їх фінансування втрачається на третьому етапі, коли ресурси, сформовані за рахунок відповідних джерел, списують на витрати. У випадку самофінансування це пов'язано з тим, що бухгалтерський прибуток прямо не пов'язаний із залишками грошових коштів на рахунках в банку та касі підприємства. Він є лише показником того, скільки ресурсів суб'єкт господарювання може використати на розроблення інновацій без ризику втрати платоспроможності. У разі залученого фінансування зазвичай з'являється фінансовий ресурс у вигляді грошових коштів, які є знеособленими активами, а тому пов'язати їх з конкретним джерелом фінансування (якщо таких джерел декілька) не видається можливим. Нарешті, засоби довгострокового позикового фінансування за прийнятою сьогодні методологією бухгалтерського обліку в Україні розглядаються як довгострокові зобов'язання.

Як наслідок, метою їх обліку є відслідковування стану розрахунків із кредиторами/позичальниками, а не встановлення ступеня використання як фінансового забезпечення інноваційної чи будь-якої іншої діяльності

Вирішити цю проблему, на наш погляд, можна завдяки впровадженню додаткових субрахунків першого або другого рівня до кожного з рахунків бухгалтерського обліку джерел фінансування. У результаті структура рахунків набуде іншого вигляду (рис. 2).

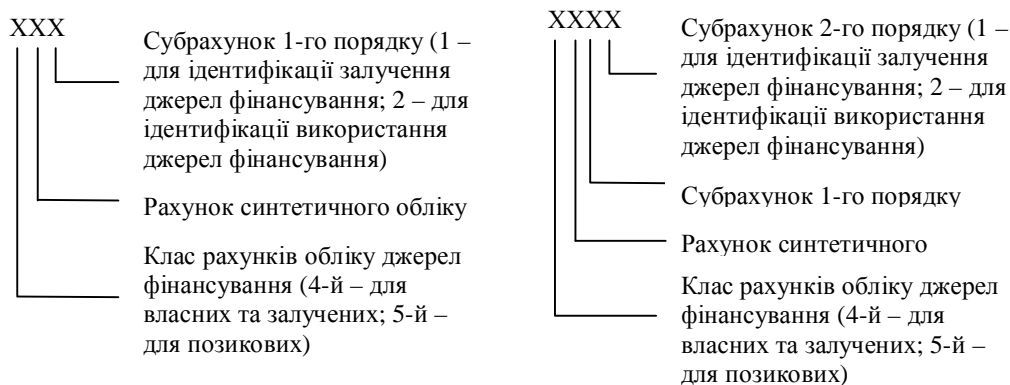

Рис. 2. Рахунки обліку довгострокових джерел фінансування, що мають три- та чотирирівневу ієрархію

Наприклад, рахунок 48 “Цільове фінансування і цільові надходження” матиме два субрахунки: 481 “Довгострокове цільове фінансування отримане” та 482 “Довгострокове цільове фінансування використане”, призначені для обліку та узагальнення інформації про наявність субсидій, асигнувань з бюджету й позабюджетних фондів, цільових внесків фізичних і юридичних осіб та їх використання для фінансування підготовки та освоєння виробництва нової продукції відповідно. До рахунка 501 “Довгострокові кредити банків у національній валюті” слід відкрити два рахунки другого порядку: 5011 “Довгострокове банківське фінансування у національній валюті отримане” та 5012 “Довгострокове банківське фінансування у національній валюті використане”, на яких відображатимуть суми отриманого довгострокового фінансування у вигляді банківських кредитів та його використання на потреби підготовки та освоєння виробництва нової продукції.

Саме ці субрахунки і будуть ланкою, що поєднує облік фінансового забезпечення та використання джерел фінансування під час підготовки та освоєння виробництва: отримуючи фінансування, кредитуватимуть пасивний рахунок із субрахунком першого або другого порядку 1 з міткою “отримане”, а паралельно з визнанням витрат на інноваційну діяльність записуватимуть проведення в його дебеті в кореспонденції з кредитом субрахунка першого або другого порядку 2 з міткою “використане”. Оскільки залишок на синтетичному рахунку джерела фінансування у разі цього внутрішнього проведення не змінюватиметься, ми й надалі зможемо відслідковувати стан заборгованості перед акціонерами, кредиторами, позичальниками та іншими контрагентами. Водночас оборот на кредитовому субрахунку першого або другого порядку 2 надаватиме можливість встановити обсяг профінансованих витрат на підготовку та освоєння виробництва нової

продукції за звітний період, а різниця між залишком субрахунка першого або другого порядку 1 на дату отримання фінансування і кредитовими оборотами по субрахунку 2 протягом звітного періоду – залишок невикористаного джерела фінансування на початок наступного періоду.

Практичне ж значення пропонованого додаткового проведення лежить у трьох площинах:

1. Інформаційній – додатково до інформації про стан і рух різних складових власного капіталу, заборгованості підприємства банкам та іншим контрагентам з'являється змога давати інформацію про використання різноманітних довгострокових джерел фінансування витрат на підготовку та освоєння виробництва нової продукції.

2. Контрольній – підвищується рівень контролю за станом отримання та використання джерел довгострокового фінансування за їх групами, видами, валютами тощо.

3. Аналітичній – з'являється можливість детального аналізу ступеня використання джерел фінансування підготовки та освоєння виробництва нової продукції, залишку невикористаних засобів на конкретну дату, співвідношення між різними групами довгострокових джерел фінансування тощо.

Однак пропоноване проведення не дає відповіді на питання щодо співвідношення та прив'язку різних джерел фінансування до витрат на підготовку та освоєння виробництва нової продукції. У разі існування єдиного довгострокового джерела фінансування (наприклад, банківського кредиту) очевидно, що усі здійснені витрати фінансуватимуться з нього, а їх надлишок відноситиметься до непрофінансованих. Також не виникає проблем із самофінансуванням. Амортизація, яку нараховують на основні засоби та інші необоротні активи, що використовуються для забезпечення підготовки та освоєння виробництва нової продукції, уможливорює їх відтворення у майбутньому. Пряме проведення Дт 39, 941 Кт 13 дає змогу однозначно ідентифікувати витрати, профінансовані амортизаційними відрахуваннями. Механізм розподілу чистого прибутку підприємства зазвичай прописаний в установчих документах або визначається окремим положенням і періодично переглядається.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За сучасною методологією ведення обліку пов'язати витрати підприємства з джерелами їх покриття практично неможливо, оскільки не існує кореспонденції рахунків, яка б їх об'єднувала. Зв'язок між витратами інноваційної діяльності та джерелами їх фінансування втрачається, коли ресурси, сформовані за рахунок відповідних джерел, списують на витрати. Вирішити цю проблему, на наш погляд, можна, впровадивши додаткові субрахунки першого або другого рівня до кожного з рахунків бухгалтерського обліку джерел фінансування. Субрахунки і будуть ланкою, що поєднує облік фінансового забезпечення та використання джерел фінансування у ході здійснення інноваційних проектів.

1. Бородкін О. Облік витрат на підготовку і освоєння нової продукції // *Бухгалтерський облік і аудит*. – 1999. – № 4. – С.15–18. 2. Бородкин А.С., Торопов В.А. *Нормативный учет и себестоимость промышленной продукции*. – К.: Техника, 1990. – 152 с. 3. *Бухгалтерский учет: учебник / А.С. Бакаев, П.С. Безруких, Н.Д. Врублевский и др.; под ред. П.С. Безруких*. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Бухгалтерский учет, 2004. – 736 с. 4. Врублевский Н.Д. *Бухгалтерский управленческий учет: учебник*. – М.: Бухгалтерский учет, 2005. – 400 с. 5. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. *Современный экономический словарь*. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 480 с.